

II. Cavere debent, ne in exigendo salario justam normam sive lege sive consuetudine probatam excedant, neve fraudibus eam augeant (v. g. paginas scripturae nimis multiplicando).

III. Quum notariorum sit, documenta coram lege authentica conficere, bene periti debent esse in legibus, quae hanc rem concernunt; aliter injustitiae rei evadere possunt, existentes causa damni alieni: imo quae alias dici possit negligentia levis, in hisce negotiis facile *gravis* evadat.

IV. Monere debent partes, quae ad ipsos confugiunt, de clausulis, quae in contractu appositae vel apponendae sunt, ne contractus legali vi destituantur.

V. Cavere debent, ne cooperentur in contractibus vel documentis fraudulentis.

VI. Conficere vel adhibere documentum falsum in iudicio exhibendum, meo iudicio a peccato gravi non potest excusari, siquidem id pronuntiare unquam licitum, vergit in *grave* praeiudicium publici ordinis et publicae fidei et securitatis. Ita, etsi non omnes consentiunt, puto tenendum esse, idque infero etiam ex doctrina S. Alph. lib. 4 (al. 5) n. 277, ubi in tractanda quidem re alia hanc profert S. Doctor universalem sententiam: „mendacia gravia in iudicio dicere est contra bonum commune, quum sit pervertere omnem iustitiae ordinem“; unde concludit ad peccatum grave.

§ 7.

De apparitore aliisque inferioribus ministris.

825 I. Apparitor vocatur ab *apparendo* ille, qui ad cives iussa iudicis defert, ad tribunal vocat, atque etiam ad solvenda debita sive etiam mulctas, interposito iudicis mandato, captione bonorum divendendi causa cogit.

II. Fidelis esse debet in omnibus mandatis justo tempore deferendis, ne forte incuriâ hac in re commissâ aut actor in iudicio, aut reus ex dilatione sive acceleratione causae damnum patiantur.

III. Sicut cavere debet, ne connivendo debitoribus, qui culpabiles moras solvendi trahant, creditori noceat: ita etiam a duriori agendi ratione erga miseros homines angustiis pressos debet abstinere atque plane omnes favores iis concedere, quos lex ipsa illis servat.

IV. Injustitiae reus est non solum, si in iis, quae modo enarravi, delinquit, sed etiam si forte asperitate vel minis munera sibi donanda extorquet, ne durius agat. — Si autem aut illicitè et cum onere reparandi damna suum officium prodat, aut (quod licite aliquando agit) onera et labores indebitos in favorem sive rei sive actoris assumat: citra injustitiam mercedem accipere potest. Munera sponte oblata, si minoris momenti sunt, etiam facilius potest admittere: quamquam in ea re caveri omnino debet, ne munera videantur sponte oblata, re

ipsa autem sint indirecte extorta. Applica fere ea, quae supra in simili re de iudice dicta sunt.

V. Apparitor utrum a singulis integram mercedem seu taxam recipere possit necne, quando uno itinere ad plures mandata etc. fert, ex lege vel iusta consuetudine dijudicandum est. Si enim solum laborem consideres, qui compensandus sit, integram mercedem a singulis recipere, injustum videatur; verum sic rem concipi non est necesse; si attendas ad salarium, quod publici muneris ministro, qui ad quaelibet negotia paratus esse debeat, dari conveniat, nihil injusti reperias.

VI. Quae de apparitore dixi, facile transferuntur suo modo ad 826 publicos ministros, qui simile officium exercent.

De *custode publico* pauca subnectam, qui agros, silvas etc. custodire debet.

VII. Vigilantia sua custos curare debet, ne ab aliis hominibus damna inferantur, damnificatores etiam ad iudicem deferre atque testem contra eos agere debet, secus injustitiam committit contra publicum bonum et possessores privatos.

VIII. Haec autem cura et damnificatorum delatio vel accusatio facienda est secundum rationabilem voluntatem sive privati domini, qui laeditur, sive ipsius rei publicae, cujus communi bono intendere custos debeat. Quare si custos a solo domino privato constitutus est, ejusque benigniorem voluntatem perspectam habet, paulo indulgentius cum iis, quos deprehenderit, agere licet; imo contra pauperes, qui solummodo in duriores leges deliquerint id committendo, quod alioqui naturale jus vel saltem aequitas concedit, plane debet non summo jure agere; idem dic in simili causa levissimi damni inculpabiliter illati, praecipue si damni reparatio offertur; alios autem, maxime quos damnum gravius illaturos praevideat, plane debet compescere.

Neque peccabit contra juramentum suum, aliquando ex justa causa a summo rigore deflectens: juramentum enim promissorium servandae fidelitatis rationabilem patitur interpretationem. De quo homines simplices, si tenerioris conscientiae sint, in confessione instrui, non erit abs re; si vero laxioris sint conscientiae, ex ipso juramento emisso stimulus illis adjici debet.

NB. Peccata, quae in singulis officiis publicis occurrere possunt, habes in singulis §§ enumerata; quare supersedeo hic eorum catalogum conficere.

*Caput III.**De obligatione inferiores inter et superiores in subjectione accidentali.*

Subjectio erga publicam auctoritatem et erga parentes ex ipsa 827 hominis natura oritur et necessaria est. Possunt autem aliae relationes

subjectionis et superioritatis induci aut libera electione aut substitutione eorum, qui naturaliter praesunt.

Potissimum hinc consideranda veniunt status famulatûs, et status discipulorum ad magistros: cui fere similis est relatio pupilli ad tutorem.

I. Circa obligationes herorum notandum est:

1. Tenentur ex justitia ad ea, de quibus ex contractu convenerunt cum famulis, idque secundum interpretationem aequam consuetudine confirmatam.

2. Tenentur ad specialem curam subditorum suorum, 1) ut nimirum invigilent, ne famuli bonos mores vel religionis officia laedant; 2) ut caveant, ne ipsi suis famulis seu subditis sint scandalo.

Quamquam scandali peccatum tum solum speciem mutare videtur, quando dominus spiritualem curam famuli famulaeque — ut loco parentum, qui filiam tutelae domini commiserunt, — assumpsit: tamen in omnibus peccatis etiam ex solo neglecto officio commissis relationem domini ad famulum in confessione aperiri convenit, saepe necessarium est, quia aliter vix intelligitur, utrum obligatio laesa gravis fuerit, necne. Id maxime de vigilantia et correctione intellige, ad quam quum extranei raro sub gravi teneantur, tenentur frequenter Superiores.

825 II. Circa obligationem famulorum haec nota:

1. Tenentur ad fidelitatem, maxime etiam ad secretum servandum in iis, ex quorum revelatione mala oriri possunt; idque ex justitia.

2. Tenentur ad obsequium et obedientiam secundum contractum — ex justitia.

3. Tenentur ad reverentiam; quare insolentiâ et superbiâ si graviter excedunt, graviter peccant contra *observantiae* virtutem — idque facilius, quam si contra aequales insolenter agerent.

Hinc est, quod in gravi contemptu, contumelia etc. statum *famulatûs* in confessione declarare debent; alioquin aut gravis malitia non exprimitur, aut infima malitiae species non recte declaratur.

829 III. Relatio magistrum inter et discipulum magistro imponit obligationem:

1. sanae doctrinae communicandae — ex quasi-justitia;

2. si simul etiam educationis curam in se sumpsit, ex eadem quasi-justitia obligatur ad promovendos bonos mores et corrigendos defectus sui discipuli;

3. si hanc specialem curam assumptam contrariis peccatis contra caritatem violat (odio, scandalo etc.), circumstantiam suae conditionis declarare debet in confessione, quia peccatum specie diversum et gravius commisit, quod loco caritatis communis quasi-pietatem laesit.

4. Ex his, quae dicta sunt, tutoris obligatio et peccata contra pupillos facile eruuntur.

830 IV. Discipuli erga magistrum obligatio, si ejus curae et educationi traditus est, infert:

1. obedientiam in rebus, in quibus subjectus est;

2. reverentiam et amorem, ita ut facilius graviter peccetur, et peccato specie diverso, *observantiae* laesione, quam si contra extraneos res acta esset, ut detractione, irrisione etc.;

3. si autem post dissolutam relationem intimiorem sola ratio gratitudinis debitae peccatum contra magistrum etc. commissum auget, — quod idem est de quolibet benefactore —, nisi *formalis* ingratitude (v. supra *de virtutibus*) intervenit, raro omnino hujus relationis circumstantia in confessione declaranda est, quia peccatum specie non distinguitur ab eodem peccato contra alios homines commissum, neque ingratitude novam mortalem speciem superaddit, nisi *valde magnus* fuerit excessus in peccato.

4. Circa obedientiam certo non minus requiritur ad constituendam materiam gravem, quam in inobedientia erga parentes.

Insuper notandum est, qui propriis Superioribus auxiliares sunt, non habere per se veram praeciendi potestatem: quare longe facilius inobedientia contra eos a peccato *gravi* excusat. Hinc Castropal. ex Bonac. notat, alumnos et convictores omnino saepe excusari a *mortali* peccato, si ex contemptu quodam non obediant *suis praefectis*, eo quod hi non habeant veram auctoritatem praeciendi, ac proin in iis non contemnatur auctoritas, sed persona: at ut personae contemptus *gravis* sit, multo plus requiritur (v. hinc supra cap. II n. 798): Castrop. tr. 2 d. 2 p. 9 § 2 n. 6 in fine, Bonacina disp. 2 *de peccatis* q. 3 p. 5 n. 11.

Tractatus II.

De officiis atque peccatis circa bonum hominis individuale, vitam et personam.

Quae officia quinto decalogi praecepto continentur:

„Non occides.“ Exod. 20, 13.

Hac prohibitionem quaelibet injusta laesio in membris et vita tum propria tum aliena comprehenditur. — Universam hujus legis materiam brevi conspectu hisce complecti possumus, singula singillatim explicaturi.

I. Nulli homini in vitam et membra, sive propria sive alterius, dispositio dominii competit, neque unquam eorum destructionem velle potest, quo ut medio quamlibet utilitatem sibi procuret.

II. Sola ratio vitam humanam laedendi est justitia vindicativa ex parte auctoritatis publicae, et justa defensio etiam ex parte hominis privati; integritatem autem corporis per membri abscissionem insuper eo fine perdere licet, ut vita ipsa salvetur.

III. Occisio seu mutilatio propria et aliena indirecte tantum voluntaria culpabilis est aut inculpabilis, prout causa proportionate gravis deest aut exsistit.